

Guia de lectura de *La mala dona*, de Marc Pastor

Només començar diu ser una veu dins el teu cap... És aquesta particular veu narrativa que ens explica la història de la mala dona, l'Enriqueta Martí, una criminal que va glaçar l'ànima de la ciutat de Barcelona i de la seva gent amb les atrocitats que va arribar a cometre.

Coneixies la història? Com t'has quedat? Sense alè en més d'una ocasió, segur, perquè en aquest relat tot talla la respiració, des de la inquietant veu de qui ens ho explica tot, i que crea una complicitat incòmoda, fins allò de què som testimonis, el que va ocórrer a principis de segle XX en les tenebres de la ciutat.

1. La novel·la arrenca amb les paraules que el narrador adreça al lector sobre la seva identitat. Es presenta d'una manera enigmàtica, però de seguida (o si més no, en algun moment no gaire llunyà de l'inici de la lectura) al lector li queda molt clar qui li està explicant la història.

a) Qui és? Digues en quin moment ho has tingut clar.

La mort. Que cadascú anomeni en quin moment de la lectura ha sabut que era la mort la narradora de la història. Durant tota la novel·la hi ha evidències d'això.

b) Per què creus que l'autor ha triat aquesta veu tan particular?

Resposta lliure per fer reflexionar sobre les opcions i els recursos narratius. Només l'autor ho sap, però es poden pensar diverses hipòtesis: usar aquesta veu posa en escena un personatge que impregna encara de més sinistralitat el relat; és un narrador que no només sap el que hi ha dins el cap dels personatges sinó que a més a més pot fer-se present i interactuar amb ells (en diverses escenes surt com un personatge que parla i actua amb els altres), etc.

c) Quina és la primera víctima que presenciem en directe com a lectors que s'endú? Com mor en realitat?

La primera víctima de la qual el lector és espectador és el Tuerto. La mort el va a buscar però, de fet, qui el mata és l'Enriqueta: li ha fet una queixalada al coll, a la jugular, i ha mort dessagnat.

2. Costa reconèixer que la ciutat on ocorren els fets d'aquesta novel·la sigui Barcelona, la Barcelona que coneixem. Efectivament la ciutat ha canviat molt en poc més d'un segle, però no només per l'aspecte de la ciutat, sinó per moltes altres coses: la manera de viure de la gent, com es comporta i parla, les pràctiques dels funcionaris públics, de la justícia...

a) Podries dir com era segons el que has llegit i comparar-ho amb com és ara amb les teves paraules? On veus les diferències més grans? Resposta lliure per practicar la capacitat d'observació i l'expressió escrita. La Barcelona de la novel·la és fosca i bruta, al carrer hi ha misèria i poca higiene, no els respecten drets fonamentals, com els de la infància, es cometien crims tothora, hi ha foscors dins de les cases, la gent passa gana, es practica el pillatge, no hi ha higiene ni al carrer, ni a les cases, ni tan sols als hospitals, la justícia és parcial, els càrrecs de poder decideixen segons la seva conveniència, hi ha màfies, corrupció, etc.

b) Recordes alguns dels carrers, barris o llocs que hi surten? Alguns ara tenen noms diferents, en sabries dir algun? Els sabries ubicar en un mapa de la ciutat?

Resposta lliure. Alguns dels exemples són: la plaça Catalunya, el carrer Ferran, el carrer Raurich, el carrer Ponent (ara Joaquin Costa), el carrer Conde del Asalto (ara Nou de la Rambla), el carrer Balmes, la presó Model, el Tibidabo, etc. La intenció de col·locar-los al mapa és que l'alumne s'adoni si sap situar els carrers de la ciutat i, si no, aprengui on són.

3. Molts personatges de la novel·la tenen malnoms, o sobrenoms, que és el mot pel qual es coneix i s'anomena una persona en comptes del seu nom real. Aquests sobrenoms fan referència a alguna característica de la persona en qüestió, de la seva família, la seva feina, etc.

a) Digues almenys tres malnoms que apareixen a la novel·la. Bocanegra, la senyora, el Tuerto.

b) Coneixes algú actualment que tingui sobrenom? Resposta lliure. Si no, pregunta als teus pares o gent més gran del teu entorn si en coneixen o coneixien algú a qui se l'anomenés amb un sobrenom.

c) Es fa servir aquesta pràctica actualment, o creus que és un costum que s'ha perdut? I per què ho creus? Resposta lliure. És un costum que s'està perdent, encara en queden exemples

als pobles o nuclis on la gent es coneix més que no pas a les ciutats. De vegades es posa malnoms o sobrenoms entre els amics d'una colla, a l'escola, a la feina, però no d'una manera tan estesa com abans.

4. La novel·la és també la història d'una investigació, de com la policia, en aquest cas en Moisès Corvo i el Joan Malsano, comencen a investigar i segueixen les pistes fins a descobrir l'assassina, de com una pista porta a una altra, de com una pista pot ser que no sigui el que s'espera i porti a camins oposats, etc.

a) Recordes quina és la primera pista i on els porta? I després? Sabries fer un fil de les pistes fins al final? La targeta del metge austríac: Isaac Von Baumgarten, un fals metge que estudia cossos de morts per investigar sobre el comportament humà dels que ell anomena monstres, gent que han delinquit o tenien trastorns, etc. Aquest els duu fins en Bocanegra. En Bocanegra els parla dels negres que fan rictus estranys per desviar-los l'atenció de l'Enriqueta. Després arriben fins a Lleó Domènech, que els porta fins al Ferran Aguidín i aquest al Joan Pujadó, exparella de l'Enriqueta.

b) Durant la investigació en Corvo i en Malsano es troben moltes dificultats, fins i tot el seu cap, en José Millán, els demana que deixin d'investigar un cop apareix l'home apallissat a l'hospital. Per què? Amb l'aparició d'aquest home tenen resolt un tema que està fent la guitza a les més altes instàncies, tot i que ells insisteixen que no és el culpable i que s'ha de seguir investigant. Al cap li han tocat la cresta perquè en Moisès ha anat a parlar amb l'amo del casino a la Rabassada. Les autoritats volen que es tanqui el cas per acabar amb els rumors i l'alarmisme social, perquè no se'ls acusi de què no són capaços de resoldre'l i també perquè hi ha gent poderosa implicada a qui no interessa que se'n parli encara que això mai no arriba a ser oficial.

c) És l'Enriqueta l'única culpable del cas? Per què? Què descobreix en Corvo que es fa al casino? Ella no només mata els nens per ella, pel seu propi gaudi, sinó perquè té clients que li paguen (també ho fa per diners) per tenir sang i altres substàncies dels nens; per tant els clients també eren culpables, però es tractava gent influent, rica i poderosa que mai es va arribar a conèixer. Una altra de les injustícies d'aquell temps que es reflecteix a la novel·la, la impunitat flagrant dels poderosos. Al Casino es prostitueixen nens, i l'Enriqueta era una de les proveïdores d'infants.

5. Sense cap mena de dubte, les escenes més cruels i dures de la novel·la són les que protagonitza l'Enriqueta.

a) En recordes alguna? Quina és la que t'ha impactat més? Resposta lliure. La novel·la en té moltes: quan llença la nena dins el caldo, quan es menja els ulls del nen, etc.

b) Per què d'entrada tria fills de prostitutes? Perquè són les oblidades de la societat, les més vulnerables, les que tenen menys drets, perquè ningú atindrà les seves queixes ni denúncies, les culparan de no estar prou pels seus fills i d'haver-los perdut, i les desaparicions cauran en l'oblit de tothom per ser “només fills de prostitutes”.

c) Per què li diuen el vampir? Què saps del vampirisme? En Moisès n'explica algunes coses. Per què, però, diu que Stoker no n'és l'inventor? Qui és, doncs? Li diuen vampir perquè veu la sang de les criatures. El vampirisme és una pràctica que existeix des de fa segles i que té els alguns dels casos més coneguts a Romania, a tocar amb la frontera de Sèrbia, com explica a la pàgina 196 de la novel·la. Anomena Stoker perquè és l'autor de *Dràcula*, el vampir més cèlebre de la literatura.

6. Les criatures són les vertaderes víctimes d'aquesta novel·la, però no només pel que els fa l'Enriqueta (raptar-los, maltractar-los, assassinar-los) sinó per altres coses.

a) Posa alguns exemples d'això.

Els drets dels infants com els coneixem avui en dia no tenen res a veure amb el que el veu a la novel·la que passava en aquella època: els nens no eren escolaritzats, se'ls feia treballar, i el pitjor de tot: se n'abusava de totes les maneres, la pitjor de totes, sexualment. Eres els ésser més indefensos de la societat, i els més maltractats.

b) Els abusos als nens són una constant a la novel·la. Què li passa a en Bocanegra en una escena en què arriba al pis on hi ha l'Angelina sola? Què li vol fer i per què no li fa? En Bocanegra s'excita amb la nena, que està sola a casa jugant; ell arriba a treure el penis per violar-la, però la nena li diu amb una fredor que espanta que l'Enriqueta li ha dit que si juga amb ell, el matarà, cosa que dissuadeix en Bocanegra de fer res.

c) L'Enriqueta fa passar l'Angelina per filla seva, però no ho és. D'on l'ha tret? És la filla de la Maria Pujadó, la seva cunyada. La va tenir tancada durant tot l'embaràs i va procurar que no avortés, amb la idea d'enganyar-la quan naixés: dir-li que havia mort per quedar-se-

la ella. La Maria té tanta por que mai s'atreveix a reclamar-li o denunciar-ho. Només ho sabem perquè la mort parla amb ella i li confessa.

7. Es diu que els assassins en sèrie tenen unes característiques psíquiques determinades que juntament amb les circumstàncies vitals, les experiències viscudes, etc. els duu a cometre els crims.

a) En el cas de l'Enriqueta, segons el que has descobert de com és a mesura que llegies, quins creus que poden ser els factors que l'ha van dur a cometre aquests crims? Resposta lliure per treballar la capacitat d'observació i de deducció. Es tracta que l'alumne s'hagi fixat en com és el personatge, quina és la trajectòria vital, les experiències, les seves motivacions, les seves frustracions. Des de jove es mostra una persona freda a qui li agraden els ambients de prostitució, mala vida, que va a la seva sense preocupar-se gaire pels altres; es casa per insistència del Joan Pujadó però ella continua la seva vida. No pot tenir fills i té aires de grandesa (diners, vestits de luxe, anar al Liceu, tractar amb gent poderosa); està obsessionada amb mantenir-se jove. No mostra empatia amb ningú. La maldat no la commou, no hi troba límits ni té miraments per obtenir el que vol.

b) Els personatges que té al seu voltant, en Joan Pujadó, el Salvador Vaquer, en Bocanegra, el seu pare per què creus que l'ajuden i que fan el que els diu? Resposta lliure. Unes possibles respostes són: perquè li tenen por i també per una mena d'admiració (la seva personalitat és tan excepcional, encara que ho sigui en negatiu) que atrau alguns).

c) Hi ha un moment en què en Bocanegra té el pensament fugaç de matar-la. Recordes com va l'escena? I per què no ho fa? Ella camina al davant d'ell, i ell per un moment pensa que si la mata serà un heroi, que haurà matat l'assassina de nens, que tothom l'admirarà, però ella es gira cap a ella, el mira als ulls i a ell li fa l'efecte que ella li ha llegit el pensament, i li té tanta por que no s'atreveix ni a matar-la. La maldat que ella posseeix fa que ningú s'atreveixi a fer-li res.

8. En Moisès Corvo, després de l'aparició de l'home apallissat, a qui volen encolomar l'últim segrest, parla amb el periodista de *La Vanguardia*, en Quim Morgades, amb qui es reuneix de tant en tant.

a) Quina relació tenen? En Moisès li explica coses i el periodista les anota a canvi de

convidar-lo a tragos.

b) Aquesta vegada, però, en Moisès no li diu la veritat o no tota. Què li diu? Per què ho fa? Li diu que són fets aïllats sabent que no és cert, i ho fa perquè no es desfermi el pànic entre la gent, i també perquè tem que si explica el que sap pot ser contraproductiu per a la investigació.

c) Creus que avui en dia la policia també oculta el que sap dels casos quan la premsa els fa preguntes? Per què? Hi estàs d'acord? Parleu-ne a classe exposant els punts de vista a favor i els contraris a què la societat estigui al cas i sigui notificada de les investigacions policials o no. Resposta lliure i proposta de debat amb documentació prèvia i opinió.

9. T'hi has fixat, que la novel·la té moltes referències literàries? Arthur Conan Doyle, Edgar Allan Poe, Charles Dickens, R. L. Stevenson... Els coneixes?, has llegit algun dels seus llibres? Segurament!

a) Per què parla de Sherlock Holmes, de Lupin i Lestrade en Corvo? A quina edat diu que va aprendre a llegir? El seu company, en Malsano, li diu Sherlock de tant en tant, per fer-li la punyeta, perquè sap que li agrada llegir llibres de policies i assassinats, de misteris, que agafa de la impremta on treballa el germà. Diu que va aprendre a llegir quan tenia 17 anys.

b) Què opina de Sherlock Holmes i de Dupin? I de Lestrade? No li agraden els dos primers, que són els que ho resolen tot des d'un despatx, només perquè tenen estudis, en canvi Lestrade, que és el policia d'Scotland Yard, sí que li agrada; se suposa que s'hi identifica perquè és el policia que està al carrer i actua més que no pas pensa, igual que ell.

c) Més endavant també s'anomena Dickens a la novel·la. Has llegit alguna cosa d'ell? Quin paral·lelisme veus entre les històries de Dickens i aquesta? Resposta lliure amb la intenció que l'alumne compari els universos literaris: els escenaris de Dickens, les ciutats industrialitzades amb molta misèria entre les classes populars, molta brutícia, malalties, manca d'higiene, manca d'educació i escolarització, etc.; els personatges i temes: explotació infantil, orfanat, desprotecció de la infància...

10. Probablement t'has endut les mans al cap en les escenes on es descriuen les pràctiques mèdiques sobretot comparades amb com es fan avui en dia. Per exemple, les autòpsies. Segur que has vist alguna pel·lícula actual on en surt alguna... què hi trobes de diferent amb

les que apareixen a *La mala dona*?

Resposta lliure: són moltes les diferències entre les pràctiques de tota mena que trobem a la novel·la i impacten especialment aquelles que tenen a veure amb la salut i la medicina: les condicions higièniques, els protocols, el material, la tecnologia, la seriositat i el rigor, etc.

11. La novel·la té un vocabulari molt ric; és probable que hi hagi llegit paraules que no havies sentit mai abans.

a) En recordes alguna que no hagi entès sinó pel context o que hagi hagut de buscar al diccionari? Resposta lliure que pretén que els lectors prenguin consciència de la importància del llenguatge en la literatura.

b) També hi ha moltes paraules sinònimes com per exemple, i sobretot, les que fan referència a les prostitutes. Te'n recordes d'almenys dues? Meuca, barjaula, meretriu.

c) L'ús de la ironia i el cinisme és també un recurs literari. En Corvo és irònic i cínic en alguns moments, sobretot quan parla amb l'autoritat superior, o amb els que no li cauen bé. Per què diu “què hi feia aquesta Maria Antonieta al port” referint-se al cadàver que han desenterrat en Bocanegra i el Tuerto? Perquè el cadàver està decapitat, com a la reina de França, que es deia Antonieta i que, juntament amb el seu marit Lluís XVI, van ser condemnats i guillotinat durant la revolució francesa i això va suposar la fi de la monarquia.

12. L'Enriqueta és tan cruel i malèfica que fins a l'últim moment es manté en la seva convicció de fer el mal encara que sigui fins i tot de manera gratuïta, sense que només sigui per venjança i ràbia.

a) Quina és la seva última víctima? Per què creus que no vol dir on és tot i que en Malsano li pregunta insistentment? En Moisès Corvo. La maldat la domina i prefereix que mori abans que dir-li a en Malsano on és i que es pugui salvar. També pot ser per venjança perquè l'han enxampat.

b) Per què creus que en Moisès Corvo, el personatge que d'alguna manera se salva una mica entre tanta maldat i misèria, el que es podria considerar el “bo” de la novel·la perquè realment vol descobrir la veritat i acabar amb els actes tan terribles, acaba com acaba?

Resposta lliure. Una interpretació possible és que la novel·la, si una cosa demostra, és que

no hi ha justícia, que la gent actuava per altres motivacions, sense que importés gaire la vida, ni el que era just, que la realitat era una altra, tan cruel com certa, i que la bondat no era una qualitat que apareixia de cop i volta en els personatges. Que en Moisès mori d'aquella manera és una mostra més de com d'injusta és sovint la vida, i més encara ho era en aquella època on hi havia encara menys instruments per defensar allò que és cabdal: la vida. Sembla que és un final coherent amb la novel·la.

c) A l'última escena, la mort torna a fer-se personatge. A qui interpreta? Per què? A la Teresina, l'última nena segrestada. Ho fa per parlar amb el Moisès, que està tancat a l'habitació del costat.

13. Per sort, l'última nena segrestada, la Teresina, es va salvar. Va poder tornar amb els seus pares després de viure un infern. És potser l'única cosa que deixa respirar una mica de tot el que hem llegit en aquesta novel·la que impacta tant també perquè sabem que està basada en fets reals. La fotografia de la dona que apareix a la coberta de la novel·la és real, és ella l'Enriqueta Martí, la dona que amb les seves mans va segrestar, va fer patir i va assassinar criatures i també adults... Què en penses d'allò que sempre es diu que la realitat supera la ficció? Hi estàs d'acord? Feu un debat a classe sobre aquest tema, que és sempre interessant i polèmic.

Resposta lliure i proposta de debat a classe.

**Si després de llegir aquesta magnífica novel·la encara pots dormir, enhorabona!
Si no, sempre pots dedicar les hores d'insomni a llegir altres històries, siguin o no
veritat, perquè del que es tracta és de gaudir llegint, de viure les històries
que els escriptors tresoregen entre les tapes dels llibres per tal que les descobriu
quan els obriu i us endinseu en l'aventura de llegir.**